

52. Alman ulusal kimliğinin dil merkezli inřası¹

Yeşim TÜKEL KANRA²

APA: Tükel Kanra, Y. (2022). Alman ulusal kimliğinin dil merkezli inşası. *RumeliDE Dil ve Edebiyat Araştırmaları Dergisi*, (30), 825-841. DOI: 10.29000/rumelide.1192687.

Öz

Benedict Anderson, ulusu, hayal edilmiş bir siyasi topluluk olarak tanımlar. Anderson'ın kalkış noktası milliyetçilik kadar milliyetin de özel bir kültürel yapı türü olduğudur. Dolayısıyla ulusun inşa edilebilmesi için "ortak bir kültürel geçmiş", "ortak bir tarih" ve yine ortak ve homojen bir kimlikte toplanmişlık duygusunu tesis edecek "bağlayıcı yapı"ların icat edilmesi gerekir. Çeşitli ulusların farklı "bağlayıcı yapı"ları tercih etmiş olduğu dikkat çeker. Tarih yazımı, kültürel özellikler, toprak birliği, etnik köken, dil, mitoloji vb. gibi bağlayıcı bileşenin farklı ulusal kimliklerde bir araya geliş biçiminin ve ağırlık derecelerinin de farklılaştığı, bunun da ulusların karakterini de belirlediği görölr. Alman halklarının tarihte uzun bir süre boyunca prenslikler halinde geniş bir coğrafyada dağımlık halde bulunması tek bir devlet çatısı altında toplanan bir ulus haline gelmelerini geciktirmiştir. Bunun sonucu olarak Alman ulusal kimliğinin kuruluşunda Alman dili diğer ulusal kimlik modellerinden farklı ve daha merkezi bir konuma yerleşmiştir, ulusal kimliğin temel karakteristiği olarak öne çıkmıştır. Bu çerçeveden hareketle makalenin amacı, ulusal kimlik sorunsalı çerçevesinde Alman ulusçuluğunun karakteristiğini araştırmak ve Anja Stuckenbrok ve Andreas Gardt'ın dil milliyetçiliği/ulusçuluğu kavramını (Bkz. Stuckenbrock, 2005; Gardt, 1999b) temel alarak, iki dünya savaşına zemin hazırlayan dişünsel, tarihsel ve siyasi konjonktürün şekillendiği 19. yy.'a kadar Alman dili ile Alman ulusu arasında kurulan özel bağıntının izini sürmektir.

Anahtar kelimeler: Alman ulusu, Alman dili, ulusal kimlik, milliyetçilik

German nationalism as a language-based construct

Abstract

Benedict Anderson defined the nation as an imagined community. He assumes that both the nation and nationalism are a particular kind of cultural construction. Therefore, in order for a nation to emerge, a "shared cultural past", a "common history", and "binding structures" must be invented to provide a sense of belonging to a common and homogeneous identity. It is noteworthy that different nations have preferred different "binding structures". Historiography, cultural characteristics, territorial unity, ethnicity, language, mythology, etc. The way binding components come together in different national identities determines the character of nations. The fact that the German peoples were scattered over wide areas as principalities for a long time in history delayed their unification into one nation under the umbrella of a single state. As a result, the German language has taken a different and more central position in the formation of German national identity than other national identity models and has come to the fore as the main feature of national identity. In this framework,

¹ Bu makale İÜ Alman Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı'nda tamamlamış olduğum *Alman Ulusçuluğunun Dil Merkezli İnşası: Dişünsel Bir Model Olarak Alman Ulusçuluğuna Dışarıdan Bir Bakış* başlıklı doktora tezinden türetilmiştir (Bkz. Tükel Kılıç, 2008).

² Dr. Öđr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakóltesi, Çeviribilim Bölümü, Almanca Mütercim-Tercümanlık ABD (İstanbul, Türkiye), yesimtukel@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-5643-3169 [Araştırma makalesi, Makale kayıt tarihi: 21.09.2022-kabul tarihi: 20.10.2022; DOI: 10.29000/rumelide.1192687]

the aim of this article is to examine the characteristics of German nationalism in the context of the problem of national identity and, departing from Anja Stuckenbrock and Andreas Gardt's concept of language nationalism to explore the special relationship between the German language and the German nation until the 19th century.

Keywords: German nation, German language, national identity, nationalism

Giriş

Alman sosyolog Helmuth Plessner *Die Verspätete Nation* [Gecikmiş Ulus] başlıklı kitabında Avrupa'da 17. yy.'dan itibaren modern devlet bilincinin gelişiminde yer almayan üç halk olduğuna işaret eder. Bu halklar İspanya, İtalya ve Almanya'dır (Plessner, 1969, s. 47). İspanya ve İtalya'nın kendine özgü koşulları ve bunların ulusal kimliğin inşası açısından sonuçlarını bir yana bırakırsak, Almanya'da gecikmişliğin başlıca nedenlerinden biri, Alman halklarının tarihte uzun bir süre boyunca prenslikler halinde geniş bir coğrafyada dağınık halde bulunması, imparatorluk çatısı altında birleşmeler bile halkların kültürel yelpazesinin çok çeşitli olmasıdır. Alman tarihinde üç imparatorluk dönemi vardır. Alman Ulusunun Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu (962-1806; Heiliges Römisches Reich, 1512 kararnamesinin ardından Heiliges Römisches Reich Deutscher Nation); Alman İmparatorluğu (1871-1918; Deutsches Kaiserreich); Nazi Almanyası (1933-1945; 3. Reich). Bir ülke ulusçuluğundan, devlet çatısı altında toplanmış, ülke sınırlarıyla belirlenmiş bir ulus kimliğinden ise 1871 yılında kurulan – Prusya öncülüğündeki ve ulus devlet karakterindeki– “Alman İmparatorluğu”na kadar söz etmek mümkün değildir.

Bu çerçeveden hareketle makalenin amacı, ulusal kimlik sorunsalı çerçevesinde Alman ulusçuluğunun karakteristiğini araştırmak ve Anja Stuckenbrock ve Andreas Gardt'ın dil milliyetçiliği/ulusçuluğu³ kavramını (Bkz. Stukenbrock, 2005; Gardt, 1999b) temel alarak, iki dünya savaşına zemin hazırlayan düşünsel, tarihsel ve siyasi konjonktürün şekillendiği 19. yy.'a kadar Alman dili ile Alman ulusu arasında kurulan özel bağının izini sürmektir.

Kuramsal çerçeve

Benedict Anderson, ulusu, “[...] hayal edilmiş bir siyasal topluluk” olarak tanımlar; Anderson'ın sıklıkla alıntılanan bu tanımına göre ulus, “[...] kendisine aynı zamanda hem egemenlik hem de sınırlılık için olacak şekilde hayal edilmiş bir cemaattir” (Anderson, 2004, s. 20). Bununla birlikte ulusun “egemenliğinin”, sınırların içinde kalan benzerlerin bir arada toplanmışlığını garantilediğini söyleyebileceğimiz devletle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu çerçevede, içeride egemenlik, dışarıda sınırlılık özelliğiyle kendini ortaya koyan ulusal kimliğin varoluş koşulu, Anderson'a göre, ulusun bir cemaat olarak hayal edilmesidir (Anderson, 2004, s. 22). Anderson'ın ulusu böyle bir hayali bir cemaat olarak tanımlamasının gerekçesi ister küçük bir ulus olsun ister daha büyük, üyelerin birbirini doğrudan tanımamakla birlikte, zihinlerindeki hayali bir ulusal zeminde toplanmışlık duygusunu paylaşmaları olarak tarif edilebilir (Krş. Anderson, 2004, s. 20). Anderson'ın kalkış noktası “Milliyetçilik kadar milliyetin de (ya da belki de bu kelimelerin anlamlarının çokluğundan ötürü ‘ulus-olmaklık’ nitelemesi tercih edilmeli) özel bir kültürel yapım türü olduğu”dur (Anderson, 2004, s. 18). Dolayısıyla “ortak bir

³ Burada Almandaki Nation kavramının karşılığı olarak millet ve ulus sözcüklerinin bir arada kullanılmasını nedeni konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Daldeniz-Baysan/Ekin-Erkan, 2022: 29-100.

kültürel geçmiş”, “ortak bir tarih” ve yine ortak ve homojen bir kimlikte toplanmışlık duygusunu tesis edecek “bağlayıcı yapı”ların da icat edilmesi gerekeceği söylenebilir.

Avrupa Ortaçağında istilalar, fetihler, çeşitli anlaşma ve evlilikler gibi yollarla ele geçirilmiş topraklarda yaşayan halkların ya da beylikler ve krallıkların ise kendilerinden daha güçlü bir merkez oluşturan imparatorluklara bağlı olduğu ve bu imparatorlukların bir arada kalabilmek için soyut ve homojen bir birlik düşüncesine ihtiyaç duymadığı görülür. Ortaçağ dünyasında merkezde toplayıcı herhangi bir kimlikten söz edilecekse, ilk olarak Hıristiyanlık kimliği akla gelir. Roma geleneğini sürdürmekte ve Latince temellenen bir Hıristiyan kimliği farklı halkları heterojen yapıya, kültürler ve halklar üstü bütünlüğünde birleştirmektedir.

Anderson ulusçuluğu beraberinde getiren koşullar olarak, Ortaçağ sonunda keşifler dönemiyle birlikte, “görelileşme” ve “bölgeselleşme” düşüncelerinin ağırlık kazanmasını, göreceli ve bölgesel kimliklerin siyasi düzlemde seslerini duyurmak istemesini, bunun bir sonucu olarak “dinsel bütünlük”ten görelileşmeye geçilmesini ve kutsal din Hıristiyanlığın itibar kaybetmesini göstermektedir (Bkz. Anderson, 2004, s. 32). Dolayısıyla Gellner’in de belirttiği gibi,

“Bu çağ artık kendini ilk kez hissettiren yeni uluscu zorunluluğu yerine getirmek için siyasal veya kültürel sınırların ya da her ikisinin değişikliğe uğradığı çalkantılı bir yeniden intibak çağıdır” (Gellner, 1992, s. 80).

Yaklaşık olarak 15.yy. sonu, 16.yy. başında konumlandırabileceğimiz bu çağ Avrupa coğrafyasında Ortaçağ’dan Yeniçağ’a geçiş sürecinin gerçekleştiği bir değişim dönemidir. Bilindiği üzere bu dönem, geçiş sürecinin simgeleri olarak görülen 1492’de Kristof Kolomb’un Yeni Dünya’yı keşfi, 31 Ekim 1517’de Martin Luther’in Wittenberg’de Şato Kilisesi’ne Doksan Beş Tez’i asması ve Reformasyon’un başlangıcı gibi bazı önemli olaylara da sahne olmuştur. Söz konusu tarih ve olaylar, aslında dünyanın değişen siyasi dengelerinin ve dünya algılarının da simgeleri olmakla birlikte, Gellner’in yukarıda belirttiği “yeniden intibak çağı”nın tarihsel işaretleri olarak yorumlanabilir. Bununla birlikte Reformasyon, ulusal kimliklerin doğuşunu hızlandıracak büyük bir kırılma yaşanmasına yol açan önemli olaylardan biri olarak gösterilebilir.

Reformasyon Avrupa ulusçuluğu için olduğu kadar, bu çalışma bağlamında tartışılmak istenen Alman ulusçuluğu için de belirleyici olması bakımından önem taşımaktadır. Ama hepsinden önce Reformasyon, sadece Alman halkını değil tüm Avrupa’yı Hıristiyan bütün’deki kristalleşmeye ve uluslaşma süreçlerine hazırlayan itici güçlerden biri olarak değerlendirilmektedir. Anderson, matbaanın bulunuşu ve Martin Luther’in Kitabı Mukaddesi Almancaya çevirmesi ile yayıncılığın yaygınlaşması sayesinde okuryazarlığın artmasının, halkın dinsel-siyasal seferberliklere dahil olabildiğini sağladığını, bunun da uluslaşma süreçlerini hızlandırdığını vurgularken (Bkz. Anderson, 2004, ss. 55-56), Gellner de Reformasyonla uluslaşma süreçleri arasındaki ilişkiyi çok benzer ifadelerle şöyle kurmaktadır:

“Reformasyon’un okuryazarlık ve kitaba bağlılık yönünde yaptığı baskı, tekelci rahipliğe saldırısı, bireyciliği ve hareketli kentli nüfusa olan bağları [...]: bütün bunlar Reformasyon’u, modelimize göre uluscu çağa yol açan toplumsal özellik ve davranışların bir tür habercisi yapmıştır” (Gellner, 1992, ss. 81-82).

Gellner’in sanayileşme ve modernleşme diye adlandırdığı süreçte yaşanan bu önemli olayların Avrupa coğrafyasında güçler dengesinin radikal bir biçimde değişmesini beraberinde getirdiği, dünya tarihinde etnik, dilsel, dinsel, kültürel vb. açılardan farklı milletleri içinde barındıran heterojen bütünler olan imparatorlukların dağılması ve Hıristiyanlığın kendi içinde parçalanmasıyla birlikte başlayan uluslaşma

sürecine hız kazandırdığı ve modernizm öncesi dönemin dünya düzeninden bir kopuşu da beraberinde getirdiği anlaşılmaktadır. Gellner, ulusları inşa etmeye yol açan ulusçuluk fikrine zemin hazırlayan bu kopuşu ve ardından yaşanan “yeniden intibak çağı”nı böyle bir tarihsel çerçeveye yerleştirmektedir.

Bu tarihten itibaren ulusal kimliklerin inşa süreçlerine bakıldığında halkın ortak bir kimlik altında bir araya gelmesi ve bir arada kalmayı sürdürebilmesi için, çeşitli ulusların farklı “bağlayıcı yapı”ları tercih etmiş oldukları dikkat çeker. Varsayılan ulusal sınırların içinde bir tür aynılık ve homojenliğin, “dışarıdaki”nden ise farklılığın altını çizmek ve böylece ortaklık bilincini inşa etmek için tarih yazımı, kültürel özellikler, toprak birliği, etnik köken, dil, mitoloji vb. gibi bağlayıcı bileşenlerin farklı ulusal kimliklerde bir araya geliş biçiminin ve ağırlık derecelerinin de farklılaştığı, bunun da ulusların karakterini de belirlediği görülür.⁴ Sözgelimi Alman ulusal kimliğinde Alman halklarının dağınık yapısı nedeniyle Alman dili başlıca bağlayıcı unsur olarak öne çıkarken, dönemin Avrupasının en büyük güçlerinden ve ulusal kimliğin ilk örneklerinden biri olan Fransa’da, bir yurttaş olarak ulusa dahil olmanın kriterleri arasında, Fransızcaya anadil olarak sahip olmak mutlaka gerekli değildir:

“[...] bir insanı Fransız yapan şeyin kuramsal olarak Fransızcanın anadili olması değil, [Fransa’da Fransızca konuşanların sayısı zaten azdı] özgür Fransa halkının özgürlük, yasa ve ortak karakteristikleri yanında bu dili de öğrenmeye istekli olmasıydı” (Hobsbawm, 2006, s. 37).

Genel olarak kimliklerin inşasında kimliğin kurucu unsurlarının çeşitli anlatsal araçlarla temsil edilmesi, kimliğin dışarıya ilan edilmesi ve meşrulaştırılması açısından önemlidir ve bu bağlamda dil önemli bir araçtır. Ancak Fransız ulusunun aksine, Herold James’in deyişiyle artık “siyasal olarak var olmanın zorunlu bir formülü” (James, 1999, s. 20) haline gelen devlet çatısı altında toplanan bir Alman ulusunun varlığından söz etmek mümkün olmadığından, Anja Stukenbrock’un da işaret ettiği üzere, Alman ulus modelinde dil bundan daha belirleyici bir rol üstlenmekte, hem bir araç hem de bir amaç haline gelmektedir (Bkz. Stukenbrock, 2005, s. 3).

Bu türden bir ulusal kimlik inşasının başlangıç tarihi olarak farklı yorumlar bulunmaktadır. Uluslaşma sürecini bir proje olarak değerlendirerek 17.yy. veya 18.yy.’dan başlatan ya da 16.yy.’da Martin Luther’in Kitab-ı Mukaddes çevirisinde bir tür başlangıç arayan, hatta Ortaçağ’a kadar ulusal kimliğin izini süren (Bkz. Ehlers, 1989, s. 54) araştırmacı ve tarihçiler vardır. Eldeki makaleye temel alınan Anja Stukenbrock’un dil milliyetçiliği/ulusçuluğu kavramı ekseninde Alman ulusçuluk söylemini tartıştığı çalışması (Bkz. Stukenbrock, 2005) ise söz konusu projenin 17. yy.’da başladığı kabulünden hareket etmektedir. Nitekim 17. yy. ulusal kimlik inşasının sistemli bir biçimde yürütülmeye ve çalışmaların siyasal bir nitelik kazanmaya başladığı tarihtir. Bununla birlikte Alman halkını uluslaştırmaya yönelik söylemsel çabalar çok daha eskiye dayanmaktadır.

Alman ulusal kimlik inşasına ilişkin tarihsel ipuçları

Cermen kökenli halkların Avrupa coğrafyasında kurduğu ve aslında Alman değil bütünleşik Hıristiyan Avrupa idealini yansıtan ilk devlet Frankların kurduğu Karolenj İmparatorluğu’dur. İmparatorluğun dağılmasının ardından 962 yılında Sakson kökenli 1. Otto’nun hükümdarlığında Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu kurulmuştur. Bu devlet, tarihte Alman halklarının kurduğu üç imparatorluğun ilkidir.

Rüdiger Schnell, Alman Ulusunun Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’nun başlangıcı sayılabilecek ve içinden Alman, Fransız ve İtalyan uluslarının ilk biçimlerinin çıktığını söyleyebileceğimiz Karolenj İmparatorluğu’nun çöküşüyle birlikte ortak bir tarihin parçalanışına işaret etmekte ve –elbette bir

⁴ Farklı ulus modellerine ilişkin genel bir tartışma çerçevesi için bkz. Leca, 1998 içindeki çeşitli makaleler.

uluslaşma projesinden söz etmek için erken olmakla birlikte– özellikle Fransız ve Alman kimliklerinin adının geçmeye başladığını hatta bunların karşı karşıya geldiğini belirtmektedir:

“9. yy.’da Karolenj İmparatorluğu’nun Batı ve Doğu Frank Krallıklarına bölünmesinin ardından, krallığın doğu kısmında Frank geleneği kısa bir süre içinde sona erdi. 10.yy.’da Franci ve Francia gibi tanımlamalar, batıdaki komşulara devredildi. Daha sonra 12.yy.’dan itibaren Fransızlar ile Almanlar arasında, Frank milliyetinin [halefliliği] konusunda bir tartışma başladı: Yani başlangıçta ortak olan bir tarihsel geçmiş, başka siyasi yapıların bakış açısından ulusçu bir anlayışla yeniden yorumlandı” (Schnell, 1989, s. 314).

Schnell, Franklar konusu bağlamında sürdürülen bu çatışmanın, taraflar arasında *translatio imperii*⁵ bağlamında da 16. yy.’a kadar uzandığına işaret etmektedir:⁶

“Hıristiyan Frankların ulusal kimliği [Nationalität] Büyük Karl konusundaki ve dolayısıyla *translatio imperii*’nin Büyük Karl ya da Büyük Otto’nun şahsına geçmesi konusundaki tartışma, 12.yy.’da 16.yy.’a kadar devam etmiştir” (Schnell, 1989, s. 316).

Alman tarihinin bu aşamasında Alman, Fransız ve Roma kimliklerin etrafında dönen tartışmada, Alman ulusçuluğunun bir projeye dönüştüğü 17.yy. ve sonrasında karşılaştırıldığında çok farklı bir dengenin söz konusu olduğu anlaşılmaktadır. İleride, uluslaşma projesinin görünür hale geldiği ve hız kazandığı dönemde Fransızlıkla birlikte ötekileştirilmek istenecek olan Romalılık, bu aşamada henüz içselleştirilmek istenmekte ve zamanla bir “düşman” haline gelmeye başlayacak Fransızlara karşı bunun için bir mücadele verilmektedir. Romalılık’a yüklenen bu anlamın, aslında –yaklaşık olarak 10.yy.’dan 19.yy. başlarına kadar süren bir dönemi kapsayan– Alman Ulusunun Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu’nun adında da gizli olduğu görülmektedir. Nitekim söz konusu imparatorluğun, başlangıçta adı Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu olmakla birlikte, 15. yy.’dan sonra Alman Ulusunun Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu adıyla anılmaya başladığı bilinmektedir (Bkz. Knape, 2000, s. 116).

İmparatorluğun adında Almanlık ve Cermenlik ile Romalılık ve Katolik Hıristiyanlığın bir araya toplanması, Otto’nun Roma geleneğini sürdüren bütünsel bir Hıristiyan Avrupa hayalini yansıtmaktadır. İmparatorluk bir yandan Karolenj kültürünün varisi olarak Hıristiyan Roma mirasını sahiplenirken, bir yandan da bu mirasla Cermen kimliğini ve “Alman ulusu” fikrini bir araya getirmektedir.

Ancak bu dönemde “ulus” kavramının ulusal kimlik inşasının bir projeye dönüştüğü Yeniçağ’ın ulus anlayışından farklı olduğunun da altını çizmek önemlidir. Ehlers, Ortaçağ’daki ulus anlayışının belli bir tabakayla sınırlandırılmış olduğunu vurgulamakta (ayrıca bkz. Schulze, 2005, s. 104) ve bu anlayışı şöyle tarif etmektedir:

“Ortaçağın ulus anlayışı ile modern çağın ulus anlayışı arasındaki temel fark, soylular sınıfında özgü bir ulus düşüncesinde yatmaktadır. [...] Ortaçağa özgü Alman ulus bilincinin taşıyıcıları olarak görmemiz gerekenlerse, kral, saray mensupları, krala yakın soylular, ruhani kesimden olanların bazıları ve saray hizmetindeki hukukçulardır” (Ehlers, 1989, s. 57).

Ne var ki 11.yy. ortasından 12. yy. ortasına kadar merkezi yönetim soyluları kontrol altında tutmakta zorlanmış, dolayısıyla bu dönem siyasal ve dinsel mücadelelerle geçmiş, ayaklanmalar ve iç savaş yaşanmıştır (Bkz. Fulbrook, 2018, s. 31). Yine bu dönemde kurulan çok sayıda prenslik imparatorluğun merkezi iktidarının zayıflamasına yol açmıştır. 1438’den imparatorluğun sona erdiği tarih olan 1806’ya

⁵ *Translatio imperii* (Lat.): Kutsal Roma Cermen imparatorlarının, eski Roma imparatorlarının halefi olarak görülmesi ve emperyal gücün onlara aktarılması anlamına gelmektedir.

⁶ Ortaçağ’da *theodiscus* kavramının alınması ve dönemin Frank ve Alman ayrımına ışık tutabilecek paralel bir okuma önerisi olarak bkz. Jakobs, 2000, s. 7-46 ve Thomas, 2000, s. 47-101.

kadar imparatorluk çoğunlukla tek bir hanedanın, Habsburgların yönetiminde olmasına rağmen çok sayıda birime bölünmüş bir idari yapıya sahiptir:

“1500'lere gelindiğine, günümüzde tam olarak 'Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu' diye anılan şeyin siyasal haritası fazlasıyla karışıktı; aralarında özgür imparatorluk şehirleri ve bağımsız imparatorluk şövalyelerine ait şatoların serpiştirildiği, hanedan veya kiliseye ait topraklardan oluşan bir yamalı bohçaydı adeta” (Fulbrook, 2018, s. 40).

Dolayısıyla imparatorlar Habsburglardan seçilmekle birlikte, prensler iktidar mücadelesini sürdürmüş ve imparatora aldırılmadan Fransızlarla ya da başka ülkelerle ayrı ayrı anlaşmalar yapabilmıştır. 1517'de Martin Luther'in Wittenberg Kilisesi'nin duvarına astığı 95 Tez'in ardından tetiklenen Reformasyon hareketi ve dolayısıyla mezhepler arasında yaşanan çatışmalar, 1618-1648 arasında yaşanan Otuz Yıl Savaşları'yla birlikte devam eden ayaklanma ve kargaşaların sonucunda siyasal erk imparatorlardan bölgesel liderlere geçmiş (Bkz. Fulbrook, 2018, s. 78), nihayetinde Napolyon imparatorluğun üstünlüğüne son verip kendini imparator ilan etmiştir.

1806'da Kutsal Roma Germen İmparatorluğu yıkıldıktan sonra 1815'te Viyana Kongresi sonrasında Alman Konfederasyonu kurulmuştur (Bkz. Hawes, 2019, s. 106 vd.). Avusturya'nın başkanlığında kurulan bu federasyonun sınırlarının aşağı yukarı imparatorlukla aynı olduğu söylenebilir. Çok sayıda devlet ve başka idari birimlerden oluşan bu konfederasyonla bir Alman birliğinin oluştuğunu söylemek hâlâ mümkün değildir, nitekim bazı Alman topluluklar federasyonda yer almazken, sözgelimi Çekler ve İtalyan topluluklar konfederasyona dahil olabilmıştır. Dolayısıyla adında “Alman” olmakla birlikte federasyonla bir ulusal kimlik inşasını hazırlayan etnik/kültürel bir sınır çizilmiş değildir. Alman kimliğini sahiplenmeye yönelik çatışmada Avusturya ile Prusya arasındaki iktidar mücadelesi belirleyicidir. Bu mücadele siyasi düzlemde Avusturya'yı kapsayan bir Büyük Almanya mı, yoksa Avusturya'yı dışlayan, Prusya önderliğinde Küçük Almanya'nın çözüm olacağı (Hawes, 2019, s. 114; ayrıca bkz. Fulbrook, 2018, s. 122) tartışmasına paralel ilerlemiştir:

“İlke olarak birleşmiş bir Almanya arzulamak kolaydı, ama uygulamada bu Almanya'nın sınırlarını çizmek zordu. Vatandaşlık konusunun sorun haline geldiği üç alan vardı. İlki elbette Avusturya'ydı; burada temel sorun Alman Konfederasyonu'nun (ve öncesinde Kutsal Roma İmparatorluğu'nun) parçası olan Habsburg İmparatorluğu'nun parçalarının bir 'büyük Almanya'nın (Grossdeutschland) içinde mi kalacağı, yoksa bütün Avusturya topraklarının dışarıda bırakılmasıyla oluşturulan 'küçük Almanya'nın (Kleindeutschland) egemenliğinin Prusya'ya verilmesi mi gerekeceği meselesiydi” (Fulbrook, 2018, s. 122).

Konfederasyonun dağılmasının ardından, hem ekonomik hem de askeri gücünü arttıran ve yayılma politikasını sürdüren Prusya'nın önderliğinde Kuzey Almanya Konfederasyonu kurulmuş, ardından 1870'te konfederasyon “artık bir imparatorluk olduğunu ve Prusya Kralı'nın da kendi İmparatoru olduğunu” ilan etmiş (Hawes, 2019, s. 125), nihayetinde 18 Ocak 1871'de Alman tarihindeki ikinci imparatorluk olan Alman İmparatorluğu (2. Reich) kurulmuştur. Ancak imparatorluğun kuruluşuyla birlikte yine de Alman milliyetçiliğine yönelik bir birleşmeden, homojen bir ulusal kimliğin şekillenmesinden söz etmek henüz mümkün değildir, çünkü,

“Bu yapı, 1871'e kadar kendilerini daima Alman olarak gören –Avusturya, Bohemya ve Moravya'da– sekiz milyondan fazla insanı kapsamıyordu fakat üç milyon Polonyalıyı, henüz fethedilen Schleswig-Holstein ve Alsace-Lorraine'de yaşayan, hiçbir şekilde Alman olma iddiası taşımayan bir o kadar kalabalık Danimarkalı ve Fransız azınlığı kapsıyordu” (Hawes, 2019, s. 125).

Dolayısıyla İmparator Wilhelm'in hükümdarlığında ve ilk şansölye Bismarck'ın önderliğinde kurulan bu yeni devletle Almanya'nın Prusyalılaştırma sürecinin de başladığı söylenebilir. Bununla birlikte Plessner'in de belirttiği gibi, ulusal bilinç giderek güçlenmekle birlikte –yüzyıllar önce Fransa, İngiltere ve

Amerika’da olduğunun aksine– bir devlet fikri etrafında biçimlenmemiş, yukarıda da değinildiği üzere imparatorluğun sınırları ile halkın sınırları örtüşmediğinden (Plessner, 1969, s. 37) dil milliyetçiliği/ulusçuluğu Alman ulusal kimliğinin karakteristikleri olarak öne çıkmıştır.

Dil milliyetçiliği/ ulusçuluğu: Alman ulusçuluğunun dil merkezli inşası

Stukenbrock ve Gardt çalışmalarında burada tarihsel ipuçlarına değinilen Alman uluslaşma sürecini tanımlamak için dil milliyetçiliği/ulusçuluğu [Sprachnationalismus] kavramını kullanmakta ve bu kavramla, Alman ulusçuluğunun Alman diliyle kurulan kendine özgü bir ilişkide temellendiğini anlatılmayı istemektedir. Dil milliyetçiliği/ulusçuluğu söyleminde kolektif kimliğin tanımlanmasında bizzat dilin referans alınması söz konusudur. Yukarıda da değinildiği gibi, bu anlayış ulus ile dilin örtüşmesi fikrinde temellenmekte ve dil, cemaat kurucu olan (tarih, din, örf ve adetler, coğrafya, devlet ve anayasa gibi) diğer muhtemel özelliklerin karşısında özellikle vurgulanmaktadır. (Stukenbrock, 2005, s. 3). Gardt’ın çalışmasında dil milliyetçiliği/ulusçuluğu söyleminin üç ayırt edici özelliğinde işaret etmektedir:⁷

1- Dile övgü ve Almanlığın dilde vücut bulması (Stukenbrock, 2005, s. 11). Gardt bu bağlamda, Alman dilinin çevresel ve tarihsel koşullardan bağımsız ve değişmez bir doğası olduğu inancının altını çizer. Söylemin temel savının Almanca’nın zaman içinde farklı lehçelere ve ağızlara bölünmüş, yabancı etkiler altında kalmış dağınık bir dil de olsa, yüzyıllardır aktarılan değişmez bir özü olduğu düşüncesinde temellendiği söylenebilir. Öz, karakter, tin, deha vb. gibi kavramlar da Gardt’a göre, dilin vücut bulmasıyla ilişkili kavramlardır (Gardt, 1999b, s. 92).

2- Alman dilinin ve Alman halkının karakteristik özelliklerinin örtüşmesi. Örtüşme ifadesiyle vurgulanmak istenen, diğer ulusçuluk modelleri ve söylemlerinden farklı olarak dil milliyetçiliği/ulusçuluğu söyleminde “dil, dili konuşanların (halk) ve dilin konuşulduğu mekânın arasında analitik bir ayırma yapmanın neredeyse imkânsız hale gelmiş” olmasıdır (Bkz. Gardt, 1999b, ss. 92, 95).

3- Üstünlük iddiası ve yabancı olanın küçümsenmesi. Bu üstünlük iddiasının, ulus ile dil fikrinin örtüşmesinden ve yukarıda sayılan diğer alanların iç içe geçmesinden dolayı, dilin konuşulduğu halkın, ulusun, kültürün vd.nin de üstünlüğü iddiasına zemin hazırladığı anlaşılmaktadır (Bkz. Gardt, 1999b, s. 92). Bütün bu çabalarda nihai amacın “belli bir dil konuşan herkesin ‘doğal bir biçimde’ bir ulus oluşturduğu” yanılmasıdır (Stukenbrock, 2005, s. 3) yaratmak olduğu dikkat çekmektedir.

Yukarıda da belirtildiği üzere Stukenbrock ulusal kimlik inşasının bu türden bir dil milliyetçiliği/ulusçuluğu projesine dönüştüğü tarihi 17. yy.’dan başlatmaktadır. Ancak Stukenbrock bu anlayışın ilk olarak Napolyon’un izlediği işgalci politikaya karşı bir tepki olarak doğmadığını da hatırlatmakta, Almanya’da siyasi ulus anlayışı problematik hale gelmeye başlamadan, başka bir deyişle 17. yy.’dan çok önce de dil milliyetçiliği/ulusçuluğunun var olduğu söylemekte ve Alman ulusal kimliğinin kuruluş tarihinde bu anlayışın “dar bir aydın kesimin yabancı diller ve kültürlerin hegemonyası konusundaki entelektüel hesaplaşmalarıyla ortaya çıktığına” işaret etmektedir (Stukenbrock, 2005, s. 21). Dolayısıyla Alman halkını bir dil ulusu/milleti olarak inşa etmeye yönelik söylemsel çabaların hazırlık aşamaları çok daha eskilere dayanmaktadır. Bunların başında da öncelikle Martin Luther’in Kitabı Mukaddes’i Almanca’ya çevirmiş olması ve Almanca’nın Alman halkının uluslaşmasında dilin bir bağlayıcı yapı olarak öne çıkmış olmasında bu çevirinin rolü gelir. Buradan hareketle aşağıda, Ortaçağ’dan başlayarak iki dünya savaşına zemin hazırlayan düşünsel, tarihsel ve siyasi konjonktürün şekillendiği 19. yy.’a kadar olan dönemde, Alman dili ile Alman ulusu arasında kurulan özel bağıntının ve dil milliyetçiliği/ulusçuluğu söyleminin düşünsel ve tarihsel unsurları ele alınacaktır.

⁷ Stukenbrock’un kendi incelemesinin sonucunda ulaştığı ayrıntılı özellikler ve saptamalar için bkz. Stukenbrock, 2005, ss. 432-452.

Ortaçağ'dan 19.yy.'a kadar alman dilinin ulusal dil olarak inşası ve dil milliyetçiliği/ulusçuluğu

Ortaçağ Avrupasının toplumlarında bölgesel kültürel homojenleşmeye ve benzerlik temelinde bir araya gelmeye yönelik bir motivasyon gözlemlemektedir. Aynı çeşitlilik diller için de geçerliydi ve halkların konuştuğu çok sayıda dil vardı. Bununla birlikte Anderson, Hristiyan kimliğini bir arada tutan tek değilse de, olmazsa olmaz öğelerinden birinin, cemaatin ve Hristiyanlığın dili olarak tanımlayabileceğimiz Latince olduğunu söylemektedir. Ancak Latince çoğunluğun dili olmadığı gibi, sınırlı bir coğrafyada konuşulan yani yaşayan ve canlı bir halk dili bile değildir. Aksine “bütün Avrupa’ya yayılmış Latince konuşan bir ruhbanlar topluluğu [...]”nın (Anderson, 2004, s. 30) ayrıcalığıdır yalnızca. Dolayısıyla hem kendi anadilini dilini hem de Latinceyi konuşan bu “çift dilli entelijensiya”nın (Bkz. Anderson, 2004, s. 30) bir yandan Latince ile halk dili arasında aracılık yaparken, aynı zamanda bunu dünya ile cennet arasında bir aracılığa dönüştürme olanağı bulmuş olduğu tahmin edilebilir. Tam da bu nedenle ruhban sınıfı için “halk kitlesinin hangi dili konuştuğunun onlar için pek önemi yoktur” (Ehlers, 1989, s. 54). Almancanın lehçeleri ile Latince arasındaki ilişkide de ağır basan tarafın Latince olduğu bilinmektedir.⁸ Rüdiger Schnell’in de belirttiği gibi, “tüm Ortaçağ boyunca, okullarda, üniversitelerde, idari işlerde ve edebiyatta Latincenin Almanca karşısındaki hakim konumu devam etmektedir” (Schnell, 1989, ss. 298-299).

Latincenin ayrıcalıklı konumunun bir diğer nedeni, Kutsal Söz’ün ya da Anderson’ın deyişiyle “Ontolojik gerçekliğin] ancak tek ve ayrıcalıklı bir temsil [...] sistemi ile” (Anderson, 2004, s. 29) kavranabileceğinin düşünülmesi ve bu nedenle sınırlı dünyanın ardındaki kutsallığın ve hakikatin temsilcisi olma görevini herhangi bir halk dilinin üstlenemeyecek olmasıdır. Nitekim Ortaçağ düşüncesine bilginin ifadesi olan kavramların [tümeller] nesnel hakikat değeri taşıdığı inancı hakimdir, “yani [...] doğru bir kavram ile gerçekten var olan şey’in aynı olduğu kabul edilir” (Schiewe, 1998, s. 53). Andreas Gardt da “Ortaçağ realizmi” olarak adlandırılan bu anlayışı şöyle tanımlamaktadır: “Realist tutum [...] dilin rolüne çok büyük bir değer atfetme eğilimi göstermekte, en azından derin düzlemde dili gerçekliğin sureti olarak görmektedir” (Gardt, 1999a, s. 40). Bu açıdan bakıldığında sözgelimi Kitabı Mukaddes’in okunduğu Latince, yalnızca metni taşıyan ve içeriğini aktarmaya yarayan herhangi bir işaretler sistemi ve iletişim aracı değildir; Latince bizzat bu içeriğin ve hakikatin ayrılmaz bir parçası haline gelmiştir. Dolayısıyla hakikati Latince yerine bir başka dille ifade etme düşüncesinin, aradaki bu ontolojik bağı koparma girişimi olarak değerlendirileceği tahmin edilebilir. Ulusal kimliklerin ve ulusal dillerin nüvelerinin yavaş yavaş belirmeye başladığı bu süreçte Latincenin egemenliğini kaybetmeye başlaması, bununla birlikte hakikat ile dil arasındaki ilişkinin de yeniden şekillenmesi rastlantı değildir. Martin Luther’in Almancaya yaptığı Kitabı Mukaddes çevirisi, bu değişimlerin somut bir örneği gibidir. Luther’le birlikte Kutsal Yazı’nın evrensel değil de bölgesel bir dil olan Almancaya, hatta dar bir alanda konuşulan ve Alman halkının tümünü temsil etmeyen bir lehçeye çevrilmesi,⁹ bu ontolojik bağı koparmaya cüret eden bir girişim olarak dikkat çekmektedir. Bu çeviri Alman dili ve ulusal kimlik inşası arasındaki ilişki bağlamında iki açıdan önem taşımaktadır. Birincisi, Reformasyonla birlikte halk dillerinin Romalı Katolik geleneğe karşı bir mücadele aracı olarak kullanılmaya başlaması (bkz. Gardt, 1999a, s. 51), dolayısıyla halk dillerinin de artık siyasi bir nitelik kazanmasıdır. İkincisi, çeviri ediminin doğası gereği dilin standartlaşmasına katkıda bulunmasıdır. Luther çeviriyi Almancanın lehçelerinden birini seçerek o lehçeye yapmıştır, ancak bu lehçe Alman halkları arasında en yaygın lehçe değildir:

⁸ Ortaçağ’da Almancanın Latince karşısındaki konumunu tartışan ayrıntılı bir çalışma için bkz. Knape, 2000, ss. 103-138.

⁹ Söz konusu dönemde Latince ile halk dilleri, ayrıca Almanca arasındaki ilişkiye dair ayrıntılı bilgi için bkz. Schiewe, 1998, ss. 50-62.

“Luther’in Kitabı Mukaddes çevirisinin Güney Almanya’da yayılıp küçük sözlüklerin ortaya çıkmasını sağladığı 16.yy.’da bile, yerel ağızların çoğulluğundan dolayı, Almancanın içinde yaşanan dilsel iletişim zorlukları açısından bakıldığında, Almancanın konuşulduğu bölgeler içindeki dilsel koşullar, ulusal bir uzlaşma sağlayacak güce pek sahip değilmiş gibi görünmektedir” (Wiesinger, 1989, s. 336).

Buna paralel olarak toplumsal yaşama baktığımızda da Latincenin –ağırlığı giderek azalmakla birlikte– bilim ve edebiyat dili olarak varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Bununla birlikte yakın zamanda matbaanın bulunuşu sayesinde Kitabı Mukaddes çevirisi çok sayıda basılarak pek çok insan tarafından ulaşılabilir hale gelmiş, dolayısıyla Luther’in çeviride kullandığı Almancanın yaygınlaşmasına katkısı olmuştur.

Anja Stukenbrock’un dil milliyetçiliği/ulusçuluğu kavramı ekseninde tartıştığı söylemin inşa sürecinin ilk bilinçli ve programlı aşaması diyebileceğimiz 17.yy. ise Almancanın Latince karşısında ağırlık kazanmaya ve dilin uluslaşma sürecine bilinçli olarak dahil edilmeye başladığı yüzyıl olarak düşünülebilir. Görünüşe göre bu dönemde yürütülen çalışmalar, dönemin dilsel ve kültürel çeşitliliğinin bir sonucu olarak Almancanın diğer dillerden farkını belirleme ve Alman dilini yetkin bir Yüksek Almanca olarak inşa etme (Krş. Gardt, 1999a, s. 103) çabalarına odaklanmaktadır. Yabancıdan farklılığın altını çizmenin ve homojen bir zeminde buluşmanın en önemli araçlarından biri olarak, dilin yabancı sözcüklerden arındırılmasına başvurulması, Barok dönemin başlıca çabalarından biri olarak öne çıkmıştır (Stukenbrock, 2005, ss. 147, 161). Bu çerçevede değerlendirildiğinde Alman tarihinde dil derneklerinin bu dönemde kurulmaya başlamasının da rastlantı olmadığı anlaşılmaktadır. Henüz bir ulusal birlikten ve dil birliğinden söz etmenin mümkün olmadığı bu dönemde, Alman entelektüellerinin söz konusu derneklerde Alman dilini standartlaştırmaya ve onu diğer diller karşısında itibar gören bir edebiyat ve kültür dili olarak inşa etmeye yönelik çalışmalarının ağırlık kazandığı görülmektedir. Derneklerin çalışmaların etkisiyle Almancanın “kabağını” ve “şüresellikten uzaklığı”nı öne süren savların zamanla geride kalmaya başladığı da gözlenmektedir (Stukenbrock, 2005, s. 76). Stukenbrock, bunun altında yatan temel motivasyonun, diğer dillerin küçümsenmesinden çok, kendi dili ve kültürüne duyulan kaygıdan kaynaklandığını belirtir (Stukenbrock, 2005, s. 146). Öte yandan dönemin dil milliyetçiliği/ulusçuluğunun –19.yy.’daki yönelimin aksine– henüz yayılcı bir politikadan beslenmediği (Gardt, 1999, s. 118), kendi sınırlarının içinde kaldığı anlaşılmaktadır.

Bu dönemde dil milliyetçiliği/ulusçuluğu söylemi açısından bir diğer önemli aşama Alman diline yüklenen anlamın derinleşmesidir. Schiewe, 17. yy. Barok dönem Alman filologlarının Ortaçağ’ın realist anlayışını devraldığını belirtmektedir. Schiewe’ye göre onlar, Ortaçağ realizminin “kök kelimelerin, şeylerin sureti olduğu” düşüncesini devam ettirmektedir (Schiewe, 1998, s. 63). Ancak Gardt’ın da işaret ettiği üzere Latinceyi temel alan Ortaçağ realizminin yerini bu kez “anadilin kavramları üzerinden tanrısal hakikate ulaşmak” olarak tanımlanabilecek (Krş. Gardt, 1994, s. 7) bir anlayış almaya başlamıştır. Stukenbrock ve Gardt bu anlayışı dil ontolojisi ya da dil mistisizmi gibi kavramlara başvurarak (Stukenbrock, 2005, s. 1251; Gardt, 1994, s. 7) açıklamaktadır. Gardt, dil ontolojisi kavramından türeterek “ontolojikleştirici milliyetçilik” diye tanımladığı anlayışı şöyle tarif etmektedir:

“Burada söz konusu olan, Hümanizmanın gramerci-retorik geleneğine koşullanmış, aynı zamanda da Alman dilini ideolojik bakımdan yücelten ve artık kısmen açıklamaz olan bir dil düşüncesi söz konusudur. Bu dil düşüncesi biraz tarih dışı [ahistorik], kendi içinde ve şeylerin doğasıyla içkin bir ilişki içinde bulunan bir “dil özü” ortaya koymaktadır” (Gardt, 1994, s. 21).

Dilin şimdiki zamana ait dağınık ve görece daha güçsüz yapısına rağmen tutunulabilecek sağlam bir kök varsaymaya olanak sağlayan böyle bir öz olduğu düşüncesinin, bu öze tarihsel dilden hareketle ulaşılacağı fikrinden beslenen etimoloji çalışmalarına hız kazandırdığı da göze çarpmaktadır. Zira

ilkselliğe/kökenselliğe ve başlangıçtaki o öze ulaşmak, tarihin derinliklerine gitmeyi gerektirmekte, dilin içinden çıkılan bu keşif yolculuğuna yine bizzat dilin sözcüklerinin tarihinin kılavuzluk ettiği düşünülmektedir:

“Dil ile gerçeklik arasında eşleşim olduğu varsayımından yola çıkmak, bir [dilsel] formun geriye, kendi kök kelimesine dönmesi, dilsel olgulara tersten gelerek nüfuz etmeyi sağlamakla kalmaz, aksine sözcükte tanımlanan içeriğe, dolayısıyla nesnenin hakiki doğasına, hatta kurtarıcı/iyleştirici hakikatine ulaşmayı da mümkün kılar. ‘Ontolojikleştirme’ ile kastedilen tam da budur” (Gardt, 1994, s. 361).

Gardt’ın açıklamalarına yakın duran Anja Stukenbrock ise “dil ontolojisi” kavramı altına yerleştiği anlayışı, “dil ile düşünce ve varlık arasında özsel bir bağıntı olduğu fikrinden hareket eden dil anlayışı” olarak tanımlamaktadır (Stukenbrock, 2005, s. 112). Bu anlayışın bir sonucu olarak Almancayı ilksel kökenlerine döndürebilmek için başvurulan yöntemlerden birisi, tarihsel süreçte saflığını yitirmiş, bir başka deyişle kökleriyle bağını kaybetmiş Almancadan yabancı olarak anılmaya başlanan öğelerin çıkarılmasıdır. Stukenbrock gibi Gardt’ın da işaret ettiği bu dilde aralık isteğinin ardında yatan nedeninse, “Her türlü ‘kirlenmişlikten’ kurtulmuş Almanca kök sözcüğün dilin gerçekliğine dair hakiki bir kavrayışı mümkün kılması” (Gardt, 1994, s. 361) inancı olduğu söylenebilir. Dil derneklerinde belli bir entelektüel grubun dilin o günkü konumuna bu dışarıdan müdahalesinin standart dil oluşturmaya katkısının yanı sıra, söz konusu etimoloji çalışmalarının ikinci bir düzlemde daha etkili sonuçlar doğurduğu anlaşılmaktadır: Geçmişe doğru yapılan bu keşif yolculuğunda, uluslar için en güçlü bağlayıcı öğelerden biri olan ve üzerine tarihi yeniden yazmaya olanak sağlayan yeni bir mitin keşfi. Burada kastedilen, 17.yy’da Almanca’nın ya da onun ilk aşamalarının Babil’den geldiği iddiasının hâkim olması ve Babil mitosuyla Alman tarihinin ilişkilendirilmesidir. Knape’nin ilk olarak 15. yy.’da ortaya çıktığını hatta Luther’in de devraldığını belirttiği “İlksel/kökensel Almanca teorisi”nin [germano-griechische Lehntheorie] (Knape, 2000, ss. 123-124, 126) bu dönemde Almanca’nın Babil karmaşasından önce olduğu varsayılan cennetin diline en yakın dil olduğu düşüncesine dönüşmeye başladığı anlaşılmaktadır. Cennetin dili, şeylere bire bir tekabül ettiği düşünülen dildir. Bu anlayışa göre, Almanca, Babil karmaşasından sonra Avrupa’ya gelerek tüm Avrupa’nın atası olan Nuh’un üç oğlundan birinin torunu tarafından getirilmiştir ve bu dil aynı zamanda Kelt diliyle özdeşleştirilmekte, dolayısıyla Almanlar ve Almanca Avrupa’nın en eski halkı ve dili haline getirilmektedir (Stukenbrock, 2005, ss. 151-152). Böylece cennetin diline en yakın dil olarak konumlandırılan Almancaya diğer Avrupalı diller karşısında üstünlük kazandırılmaya çalışıldığı anlaşılmaktadır. Böyle bir konumlandırmanın, Andreas Gardt’ın dil ulusçuluğu/milliyetçiliğinin ayırt edici özellikleri arasında saydığı “dilün üstünlüğü iddiası”na da hizmet ettiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Tüm bu üstünlük gerekçelerini Stukenbrock kendi sözleriyle şöyle özetlemektedir:

“Babil dil karmaşasına değin ‘uzandı’ kanıtlanabilir saygın bir eskilik, bununla birlikte soykütüksel bir saflık, dönemin düşüncesine göre, söz konusu dilin kökensel/ilksel dile özgü niteliklerden bazı kalıntıları hâlâ içinde taşıdığı anlamına geliyordu. Barok dönem dil milliyetçileri/ulusçuları açısından bu, yalnızca Alman dili için geçerliydi” (Stukenbrock, 2005, s. 144).

Buna ek olarak, Andreas Gardt dil ulusçuluğu/milliyetçiliği söyleminin argümanları arasında, Almanca’nın ezelden beri var olan var olan yasaları izlediği görüşünün de olduğuna işaret etmektedir. Dolayısıyla eskilik, saflık ve sözcüklerin şeylerle ilişkisinde cennetin diline benzer bir ontolojik motivasyona sahip olmanın yanı sıra, bu kökenden kaynaklanan bir yasaya tabi olması, Almancayı diğer dillerden ayıran özellikler olarak yerleştirilmeye çalışılmış olduğu anlaşılmaktadır. Gardt’ın saydığı dil ulusçuluğu/milliyetçiliği söyleminin bir diğer ayırt edici özelliği ise, dil ile ulusun iç içe geçmesiydi. Gardt’ın bu kavramsallaştırmasını doğrularcasına, Alman diline atfedilen özelliklerin (cennetin diline

en yakın dil olması; çok eski ve uzun bir geçmişe sahip olması; özsel farklılığından dolayı görünürde olmasa da özüne saf kalabilmiş olması, kökenden kaynaklanan bir yasaya tabi olması vd.) ulusal karaktere de yansıtıldığı görülmektedir.

17. yy. dil derneklerinin Almancanın içinden yabancı öğeleri çıkarmaya yönelik çalışmaları ile bu dönemde yapılan pek çok gramer, sözlük ve edebiyat çalışması da, Almancanın artık kanonlaşmaya çalışan ve hatta buna başlayan bir dil olduğunu düşündürmektedir. Gardt'ın saptaması, Alman dili ile Alman halkı arasındaki ilişkinin bu döneme özgü yeni bir boyutuna işaret etmektedir:

“Erken yeni yüksek Almanca döneminde, nitelik bakımından mükemmel bir yüksek dilin oluşmasıyla birlikte, Alman dil tarihinde ilk kez, anadili konuşuyor olmak, o dili konuşanların toplumsal konumunu belirleyen bir kriter haline gelmiştir” (Gardt, 2004, s. 34).

Bununla birlikte Schulze, 18. yy.'da üniversitelerin artması, eğitim düzeyinin yükselmesi ve Alman bürokrasisinin gelişmesiyle birlikte “dilsel ve kültürel” bir Alman ulusal birliğinden söz edilebileceğini, ama böyle bu ulusun “sadece eğitilmiş seçkinlerin zihinlerinde olduğunu” vurgulamaya devam etmektedir (Bkz. Schulze, 2005, s. 131). Bunun bir sonucu olarak Alman uluslaşma süreçlerinde standartlaşma yolundaki dilin hâlâ tam olarak tüm halk tabanına yayılmış olmadığı görülmektedir. Ancak 18. yy. başları ile sonları arasında bu konuda belirgin bir farklılık olduğu, “bir bütün olarak Alman halkı idesi varsayımının ilk olarak 18. yy. tarafından geliştirildiği” (Ahlzweig, 1997, s. 20) anlaşılmakta, öncelikle yazı dilinin bir standart dil haline gelerek halkı ortak bir iletişim zemininde buluşturmaya başlamasının bu süreçleri hızlandırdığı gözlenmektedir:

“Bir Alman ulusunun ve Alman ulus bilincinin gelişmesi sırasında temel problem, toplumsal sınıf açısından alt kademelerde bulunan vatandaşlara, Prusyalı, Bavyeralı [vd.] değil, Alman olduklarının anlatılmasıydı. Suebyaca [...] ya da Macklenburgeca değil, Almanca konuştuklarını anlamaları sağlanmalıydı” (Ahlzweig, 1997, s. 23).

Stukenbrock, Alman ulusal kimliğinin inşa edilme sürecinde dil ontolojisi olarak kavramsallaştırdığı 17.yy. dilsel ulusçuluk/milliyetçilik söyleminin ardından, yukarıda değinilen değişimlerin yaşandığı 18.yy.'ı Aydınlanmacı anlayışa uygun olarak dil epistemolojisi kavramıyla karakterize etmektedir. Bu kavram, dil anlayışındaki Aydınlanma çağına özgü değişimi de anlatmaktadır:

“17. yy.'da karşılaştığımız dil ontolojisiyle karşılaştırıldığında, 18. yy.'da dil epistemolojisinden söz etmek daha isabetli olacaktır; çünkü artık söz konusu olan, Alman dilinin doğaya uygun ya da öze uygun olduğunu kanıtlamak ve dil ile varlık arasında bir örtüşme olduğunu onomatopoeetik [yansımalı] örneklerle 'belgelemek' değil, Almancanın mantığa uygunluğunu ve bilme süreçlerinde işlevselliğini denemek ve geliştirmektir” (Stukenbrock, 2005, ss. 208-209).

Dağınık bir halde yaşayan Alman halklarını standart Almancada ve bu Almancayla özdeşleştirilen Alman ulusu ve kültüründe bir araya getirmek için 17.yy.'da başlayan ve 18.yy.'da devam eden çalışmaların, sonuç olarak 17.yy. Barok dönemi ile 18.yy. Aydınlanma dönemine ve 18. yy. sonlarına ait söylemlerinin düşünsel çerçevesine uygun olarak farklı görünümlere bürünebildiği açıkça görülmektedir. Bununla birlikte öyle anlaşılıyor ki, Alman dil ulusçuluğu/milliyetçiliği anlayışı, 18. yy.'da da ulusal kimliği inşa sürecinde dil ile ulusun karakterini eşitleme eğilimi göstermekte ve Gardt'ın kavramıyla ifade edersek bunları örtüşen unsurlar olarak düşünen bir tutum sürdürülmektedir. Bir başka deyişle, 17.yy.'da dilin kökenine dair yapılan mitsel açıklamaların, 18.yy.'da dönemin konjonktürüne uygun bir biçimde Alman dilini aydınlanmış bir aklın dili haline getirmeye yönelik çalışmalara yerini bırakmaya başladığı söylenebilir. Andreas Gardt da, dilin artık mistik kökeninden uzaklaşarak insanın tinsel gelişiminin bir ürünü olarak görülme eğiliminin ağırlık kazandığına işaret etmektedir (Gardt, 1999a, ss. 220-221). Bu anlayışa göre, insanın tinsel gelişimi onun mistik kökenleriyle değil, daha çok tarihsel bir insan olarak

yaptıklarıyla ilgilidir. Nitekim, 18.yy. sonunda üzerinde tartışılmaya başlayan ve bu anlayıştan beslenen tarihsellik düşüncesinin, dil anlayışındaki değişikliklerin de bu çerçevede değerlendirilebileceği söylenebilir.

18. yy. ve tarihsellik dendiğinde akla gelen ilk isim Johann Gottfried Herder'dir. Herder'in anlayışında yasaların –içsel yasaların– önemli bir unsur olduğu ve “tarihte bireylerin belli halkların, soyların ve geleneklerin üyesi olmakla kimlik oluşturdıkları” düşüncesinin öne çıktığı dikkat çekmektedir (Bkz. Sandkühler, 2005, s. 224). Bu düşünceler aynı zamanda Herder'in dil anlayışında da belirleyicidir. Herder Alman ulusal kimliği için olduğu kadar düşünce tarihi ve tarih anlayışı açısından da bir dönüm noktası oluşturduğu söylenebilecek doğal dil/ doğanın dili [Natursprache] kavramını ortaya atmıştır. Herder'in “doğal dil”inin, 17. yy.'da doğanın ve hakikatin dilini açıklamaya çalışan aşkın anlayıştan farklı olduğu anlaşılmaktadır. Andreas Gardt'ın da mistik bir kökensel dil olmadığını belirttiği bu doğal dil, daha çok dilin bir organizma gibi, yaşayan bir varlık olduğu vurgusunu taşımaktadır (Gardt, 1999a, s. 227) ve tarih anlayışında olduğu gibi içkin yasalara tabi olduğu anlaşılmaktadır. Bu noktada Herder'in “İnsan Türünün Gelişimine İlişkin Bir Tarih Felsefesi Daha” [Auch eine Geschichte der Philosophie der Menschheit] adlı metni hatırlanabilir. Herder bu metninde, toprağa düşen insanlık embriyosunun tarih boyunca geçirdiği evreleri anlatır ve bu süreci insanın yaşamına benzer bir biçimde çocukluk, gençlik, yetişkinlik gibi aşamalara bölerek gösterir (Bkz. Herder, 1967, s. 7 vd.). Gardt, Herder'e göre aynı şekilde diller için de benzer yaşam evreleri söz konusu olduğuna işaret eder: Buna göre dilin bir çocukluk dönemi, gençlik dönemi, kronolojik olarak bunun ardından gelen döneme denk düşen şiirsel dönemi ve felsefi dönemi bulunmaktadır (Bkz. Gardt, 1999a, s. 229, ayrıca bkz. Heise, 1998, s. 16). Dilin ve ulusal kimliğin yaşayan bir varlık gibi ele alınması ve kendi içsel yasalara tabi olması ise, ortak akıl kavramından hareketle tüm insanlığa dair ortak ilkelerin izini süren Aydınlanma düşüncesinin aksine, artık ulusal kimliklerin ve milliyetçiliklerin sınırlarını çizmeye hizmet eden yeni bir anlayışın düşünsel temellerini oluşturmaktadır.

18.yy.'daki dil ve ulus anlayışındaki tüm bu değişimler Alman idealizminin tarihsel ve düşünsel zeminini hazırlamış, dil ile ulusal kültürler ve ulusal düşünce arasındaki ilişkinin yeniden kurulmasına yol açmıştır. 19. yy.'sa, önceki yüzyıllarla karşılaştırıldığında, özellikle halkın uluslaşma süreçlerine dahil olduğu bir yüzyıl olma eğilimiyle dikkat çekecektir. Kendini uluslaşma süreçlerinin öncesinde ve dışında konumlandırmış bir elit kesimin, dışarıdan ve yukarıdan bir bakışla icat ettiği ulus fikri, artık halka inmekte, bir halk ya da ulus öznesi inşa etmek istendiği anlaşılmaktadır. 19.yy.'ın ikinci yarısından itibaren daha kendini daha yüksek sesle ifade eden Romantik milliyetçiliklerin temellerinin de 18.yy.'ın sonu, 19.yy.'ın başında atıldığı söylenebilir.

Hoffmeister de Alman romantizminin çerçevesini çizdiği bir çalışmada, 18.yy. sonu ve 19.yy.'ın genel görünümünü, “Halkların ulus fikri etrafında toplanması, halk ile birey arasındaki ayrımın ortadan kalkmış gibi görünmesi, buna karşılık haklar arasındaki ayrışmışlığın artması” olarak tarif eder (Hoffmeister, 1990, s. 211). Hans Ulrich Wehler ise 19.yy. başlarında halen küçük bir elit kesimin sorumlu olduğu ulusal hareketin, 1871 arifesinde artık kitlesel bir fenomen haline gelmiş durumda olduğu görüşündedir (Bkz. Wehler, 2007, s. 97). Toplumsal düzeyde gerçekleşen bu değişimlerin yanı sıra, Stukenbrock'un işaret ettiği söylemsel düzeydeki değişimler de önemli görünmektedir: “Söylemsel çokseslilik giderek azalmakta ve sonunda kitlesel milliyetçiliğin/ulusçuluğun teksesliliği altında yok olmaktadır” (Stukenbrock, 2005, s. 240). Halkın homojen bir ulusal kimlik altında toplanmasına paralel olarak söylemsel düzlemde de görüşlerin ortak bir eğilimde toplanmaya başlaması, Alman ulusal kimliğinin belli karakteristik özelliklerde artık kararlı hale gelmeye başladığını düşündürmektedir. 17. ve 18. yüzyıllardan farklı olarak 19. yy. Alman dil ulusçuluğu/milliyetçiliği söylemine özgü temel

motiflerin başında tarih ve dil anlayışlarının organik bir temele dayandırılması, içkin yasalardan söz edilmesi, buna ek olarak artık halkın ulus kimliğinde toplanmaya başlaması, Herder'in halk kavramını artık ulusla aynı anlama gelecek şekilde kullanmaya başlaması (Bkz. Bahr, 2000, s. 127) gelmektedir. Öte yandan dil ile ulus arasında rastlantısal bir ilişkinin değil de, bir özdeşlik ilişkisinin olduğu fikrinin, 18.yy. sonu, 19.yy. başında düşünürlerini bir kez daha bu ilişkinin organik bir bağ içerdiğini kanıtlamaya yönelttiği dikkat çekmektedir. Bu düşünsel çerçeve doğrultusunda ulusun ya da halkın tını kavramlarını özellikle vurgulayan ve ulusal karakterleri ulusal dillere göre sınıflandıran Herder (bkz. Stukenbrock, 2005, s. 217) ya da akıl, düşünce ve dili bir arada ele alan Leibniz vd. düşünürlerin yanı sıra bu yüzyılda Fichte'de karşımıza tını kavramı çıkmaktadır. Fichte'ye göre bir ulus, tıpkı Herder'in işaret ettiği gibi belli yasalara tabidir ve bu yasalar tarihten bağımsız bir kökenselliğe ve değişmezliğe sahiptir. Ulusa ait bu tını ve yasalara tabi olma durumu, dile de aktarılarak, bir başka deyişle ulusun özelliği ile dilin özelliği özdeşleştirilerek dilde değişmez yasalardan, tinden ve karakterden söz edildiği anlaşılmaktadır. Aslında Herder'e dayanan bu görüşü 18.yy. sonu ve 19.yy. başlarında kendini hissettiren Alman idealizmini sürdürmekte, hatta Fichte'nin *Alman Ulusuna Söylevler* metninde bu ilişkiye Almancaya özgü sayılan özellikler yüklenerek Almanlığı yücelten bir söyleme dönüşme eğilimi fark edilmektedir¹⁰. Dil ile ulusun iç içe geçmenin de ötesinde, aralarında organik bağ olduğu fikriyle, hem ulusa hem de dile organik olma özelliğinin de atfedildiği göze çarpmaktadır. Alman idealizminde organizmanın, yaşamla özdeş olarak algılandığı söylenebilir. Yaşamsallık taşıyan bir organizma olmak demek, tarihsel gelişime rağmen kendi olarak kalmak anlamına gelir. Organik olmayanın böyle bir özdeşliğe sahip olmadığı görüşünün hâkim olduğu anlaşılmaktadır. Kendisiyle özdeş, yani bir bütün ve ayrılmamış olan, bir başka deyişle, kendi kendinin nesnesi olan organizma, "organik olmayandan, 'ölü' olandan farklıdır, çünkü ölü, 'asla kendisinin değil, bir başkasının' nesnesidir" (Sandkühler, 2005, s. 127). Bir organizmanın kendinin nesnesi olmasının yanı sıra, organik olanın amaçsallığını kendi içinde taşıdığı, organik değil mekanik olanda ise bu amaçsallığın dışsal olduğu da düşünülmektedir (Bkz. Sandkühler, 2005, s. 127): "Mekanik ürünlerin amaçsallığının söz konusu olması durumunda, onların amaçsallığı dışsaldır; buna karşılık organizmalar, içsel olarak amaçsaldır dar anlamda, kendi kendilerini organize ederler. Yalnızca [...] bir hareket gücü taşımakla kalmaz, içlerinde, kendilerini çoğaltıp sürdürerek biçimlendiren [bildend] bir güç de taşırlar" (Sandkühler, 2005, s. 229). Alman idealizminin doğa felsefesinden beslenen ve Kant'ın yanı sıra –farklılıklar içerebilmekle birlikte– Herder, Fichte ve Humboldt'ta da rastladığımız böyle bir organizma anlayışının, yabancı etkilerden arınırsa kendi kendini içsel güçleri ve yasasına uygun olarak inşa edebilecek organik ve canlı bir ulus modeline düşünsel bir zemin hazırladığı fark edilmektedir. Bu bağlamda 19. yy.'a hakim olan bu ulus anlayışının Roma mirası ve Katolik Hıristiyanlık ile Alman ulusunu buluşturmaya amaçlayan Alman Ulusunun Kutsal Roma Cermen İmparatorluğu zamanından çok daha farklı bir yere evrildiğini, imparatorluğun adındaki unsurlara yüklenen anlamlarında değiştiğini belirtmek gerekir.

En belirgin farklılıklardan biri devralınmak istenen Roma mirasının yorumlanmasıyla ilgilidir. 1806 yılında Alman Ulusunun Kutsal Roma İmparatorluğu'nun dönemin en önemli aktörü Napolyon tarafından yıkılmasının ardından Romalılıkla birlikte Fransızlığın da Alman kimliğinin sınırlarının dışına atılmak istenmeye başladığı fark edilir. Yüzyıllar boyunca saraylarında, toplumsal yaşamında, edebiyat ve felsefe çevrelerinde Fransız kültürü ve dilinin etkisinde yaşamış bir halkın ve entelektüel kesimin uluslaşma süreciyle birlikte Fransızlıktan bir tür egzorsist hareketle kendini ayırmak istemesi düşünsel düzlemde Fransızlık ve Almanlık arasındaki kontrast ilişkiye dönüşmekte ve bu kontrast ilişki organik-mekanik ulus kavramları eksenine tartışılmaktadır. Alman ulusunun Herder'in yukarıda

¹⁰ Bkz. Tükel Kılıç, 2008.

değindiğimiz “tinin içsel güçleri ve yasaları”nın kılavuzluğunda kendi içsel özüne uygun bir biçimi kazanması bu karşıtlık üzerinde temellenmektedir.

Ulusal kimliğinin sınırlarını Almanlar’dan çok daha erken bir tarihte çizmiş, üstelik bu kimliği bir devlet çatısı altında birleştirmiş olan Fransızların, bir dil ulusu olarak kendini var etmeye çalışan Almanlar için böylesi bir tehdit haline gelmesi, Almanların daha önceki yüzyıllardaki gibi yalnızca dillerinden değil, ulusal kimliklerinden de bu Fransız unsuru dışlamak istemelerine yol açtığı anlaşılmaktadır. Sözelimi Herder “Galikomanyanın [Fransızlık düşkünlüğü] Almanya’daki zararlı sonuçlarına şiddetle karşı çıkmaktadır” (Kirkness, 1975a, ss. 53- 54). Stukenbrock’un aşağıdaki sözleri, Fransız düşkünlüğünün eleştirilmesinin de ötesinde, Fransızlığa karşı ne denli sert bir duruş sergilendiğine ve Almanların gözünde dönemin Fransız imgesine dair bir fikir verebilir:

“Fransızlık yalnızca büyük bir bozulmuşluk olarak değil, artık defelemeyecek bir şeytan olarak lanetlenmektedir ve bununla savaşmak hakiki bir egzorsizme dönüşmektedir, defedilmesi zor olan bu Fransızlık şeytanını yazarlar[ın metinleri] gerçek bir retorik egzorsizme dönüştürmektedir” (Stukenbrock, 2005, s. 277).

İkinci farklılık ise Cermenlik kavramı ve Cermen mitinin yorumlanmasıyla ilgilidir. Bu çerçevede 19. yy.da Cermen miti dendiğinde, “Kaba, uygarlıktan nasibini almamış [...] Alman görüntüsünün yerine, Tacitus’un basit bir yaşam felsefesine sahip, bozulmamış ve cesur Alman [...]” imgesini koyma çabası göze çarpmaktadır (Schulze, 2005, s. 127). Tacitus’un *Germania*’sına dayanan bu imgede Cermenleri, doğal yaşamdan kopmamış bir halk olarak canlandırmak ve 19. yy.’da bu doğallığı, yukarıda belirtilen organik bir yaşam anlayışıyla birleştirme eğilimi fark edilmektedir. Tacitus’un bu Cermen imgesinin 19. yy. Alman Romantikleri ve idealistleri tarafından “Almanların bir ulus, üstelik hatırlanmayacak kadar eski bir dönemden gelen gayet seçkin bir ulus olduğunun [...]” (Schulze, 2005, ss. 126-127) göstergesi olarak algılandığı anlaşılmaktadır. Ancak bu ulus imgesinin, hatta kendine Cermen diyen bütün bir ulusun aslında hiç olmayışı, Tacitus’un Romalılara aslında belki de hiç karşılaşmadığı veya Cermanya dediği ülkelerine hiç gitmediği Cermenleri kendince belki de bambaşka nedenlerle anlatması, bu imgenin kurgusallığının göstergesi olarak yorumlanabilir. Walter Pohl, Cermen kavramının alımlama tarihini incelediği çalışmasında bu kavramın 19.yy.’ın aksine eski çağlarda dillerin ve halkların oluşturduğu bir bütün olarak algılanmadığına dikkat çekmektedir (Pohl, 2000, ss. 46-47). Dolayısıyla geçmiş keşfetmeyi arzulayan romantik bir bakışın yakaladığı Cermenliğin, aslında icat edilmiş bir mit olarak karşımıza çıktığı sonucuna varılabilir.

Bununla birlikte 19.yy. başında, Alman kimliğinin bu kez Romalılıkla değil Yunanlılıkla ilişkilendirilmek istendiği fark edilir ve Cermen mitinin dönemin icat ettiği ikinci mit olan Yunan mitiyle özdeşleşme eğilimin belirginleştiği, Yunanlılığın geçmişin canlı ve organik ulusu olarak konumlandırıldığı dikkat çeker. Sözelimi Fichte cansız ve ölü bir kültür olan Romalılığın karşısında canlı Yunan imgesini yerleştirirken, Fransız Devrimi ideallerini reddeden Humboldt, “Olmak ve üretmek istediğimiz şeyin idealini sadece ve sadece Yunanlılarda buluyoruz” (Humboldt’tan alıntı için bkz. Bernal, 1998, s. 399) demekte ve Yunancayı Sanskritçe gibi bir ilksel/kökensel dil olarak görmese de, “gençliğin canlılığı ile felsefi olgunluk arasında bir denge” olarak değerlendirmektedir (Bernal, 1998, s. 400). Bu bağlamda Cermen imgesi ile Yunan imgesinin nasıl bir araya geldiğine biraz daha yakından bakılabilir. Martin Bernal, Alman kimlik bunalımına iki koldan çözüm arandığını söyler. Bernal’e göre bunlardan biri Neo-Helenizm, diğeryse Alman köklerine dönme çabasıdır. Bu çerçevede Bernal, Yunancaya duyulan ilgi ile Almancaya duyulan ilginin de paralel gittiğine işaret etmektedir (Bernal, 1998, s. 400). Yunanca ile Almanca arasında özsel bir ilişki olduğu fikri, Bernal’e göre 18.yy.’da da karşımıza çıkmaktadır (Bkz. Bernal, 1998, s. 311). Bernal bunun nedenini Almanya’nın siyasi yetersizliğinden dolayı yeni Roma

olamayacağına göre, bunun yerine önemli kültürel geçmişi ile yeni Yunan olmak isteğinde aramaktadır (Bernal, 1998, ss. 311-312). Ama Bernal'e göre [Cermen imgesi gibi] bu Yunan imgesi de sonradan icat edilmiş ve üretilmiş bir imgedir. Alman romantikleri, aslında Mısır ve Samilerin kültür alanına dahil olan Yunanlıları bu etkilerden arındırarak Avrupalı ve Ari olarak tanımlamıştır (Bernal, 1998, ss. 49-50).

Düşünsel düzlemde yaşanan ve ulusun inşa sürecinde geçmişte sağlam temeller aramaya odaklanan bu gelişmeler çerçevesinde ulusal bir Alman dilinin gelişiminde hangi aşamada olduğuna ve dilin nasıl konumlandırıldığına yakından baktığımızdaysa, bu gelişmelere paralel ve bunları destekleyen çalışmalara rastlamaktayız. Alman dil milliyetçiliği/ulusçuluğu söyleminin karakteristik özelliği dil ile ulusun özdeşleştirilmesi olduğuna göre, dile yabancı olana ve ötekileştirilene yönelik tutumun yukarıda anılan düşünsel, tarihsel ve mitsel düzlemlerin yanı sıra, dilde sadeleşme ve dili yabancı sözcüklerden arındırma çabalarına da yansıdığı tahmin edilebilir. Nitekim Kirkness'in da belirttiği gibi "Yüksek Almancanın gelişiminde önemli etkileri olmuş önde gelen yazarlar [...], Almancanın dilsel arılığı konusunda bilinçli olarak çaba sarf etmiştir (Lessing, Klopstock, Herder, daha sonra Wieland, Schiller, Goethe)" (Kirkness, 1975b, s. 413). Kirkness, Fransız Devrimi ile 1819 (Karlsbad Kararları) yılı arasındaki¹¹ dönemin bu çalışmalar açısından Barok dönemden sonra, ikinci bir doruk noktası olarak düşünülebileceği görüşündedir. Kirkness'a göre bu dönemde gerçekleşen çeşitli çalışmaların birleştiği genel anlayış, "Yabancı sözcüklerden arındırılmış bir dilin bağımsız bir halkın işareti" olarak görülmesidir (Kirkness, 1975b, s. 416). Dolayısıyla artık standartlaşmış olduğunu söyleyebileceğimiz ve yeni kurulan üniversitelerde de kullanılmaya başlanan Almanca'yı özellikle Romalıların dili Latince'den ve Latinceyle özdeşleştirilen Fransızca sözcüklerden arındırma çabalarının 19.yy.'da da devam ettiğini söyleyebiliriz (Bkz. Stukenbrock, 2005, s. 80); hatta Kirkness'e göre yabancı sözcüklere karşı 17. yy.'da başlayan savaş ancak 2. Dünya Savaşı'yla sona ermiştir (Kirkness, 1975b, s. 409).

Sonuç

Eldeki makalede tarihsel bakımdan aynı coğrafyayı paylaştığı benzerlerine oranla daha geç ortaya çıkan bir ulusal kimlik örneği olarak Alman ulusal kimliğinin özgül yanlarını anlamaya yönelik bir düşünsel ve tarihsel çatı oluşturmaya çalışılmıştır. Bu çerçevede dil milliyetçiliğinin şu üç özelliğinden hareket edilmiştir: 1- Dile övgü ve Almanlığın dilde cisimleşmesi; 2- Halkın ve dilin karakteristik özelliklerinin üst üste binmesi; 3- Üstünlük iddiası ve yabancı olanın küçümsenmesi. Söz konusu özelliklerin kılavuzluğunda dil milliyetçiliği/ulusçuluğu söyleminin Alman tarihinde nasıl bir projeye dönüştüğü incelenmiştir. Ortaçağ'da özellikle Martin Luther'in Kitabı Mukaddes'i Almanca'ya çevirmesinin ardından başlayan süreçte temelleri atılan, 17. yy.'dan sonra ise bir projeye dönüşerek devam eden ulusal kimlik inşasında Alman dili ile Alman halkı arasında kurulan kendine özgü ilişki üzerinde durulmuştur.

Başlangıçta Anderson'dan hareketle ulusun inşa edilebilmesi için ortak ve homojen bir kimlikte toplanmışlık duygusunu tesis edecek bağlayıcı yapıların icat edilmesi gerektiği söylenmiş ve çeşitli ulusların farklı bağlayıcı yapıları tercih etmiş olduğu belirtilmişti. Tarih yazımı, kültürel özellikler, toprak birliği, etnik köken, dil, mitoloji vb. gibi bağlayıcı bileşenlerin farklı ulusal kimliklerde bir araya geliş biçiminin ve ağırlık derecelerinin de farklılaştığı, bunun da ulusların karakterini de belirlediğine işaret edilmişti. Alman halklarının tarihte uzun bir süre boyunca prenslikler halinde geniş bir coğrafyada dağınık halde bulunması ve tek bir devlet çatısı altında toplanan bir ulus haline gelmelerinin gecikmesi, Alman ulusal kimliğinin kuruluşunda Alman dili diğer ulusal kimlik modellerinden farklı ve daha

¹¹ Alman halkının Fransız Devrimi'nden etkilenen düşüncelere yönelmesini engelleme amacıyla Karlsbad Kongresi'nde alınan kararlar.

merkezi bir konuma yerleşmesine yol açtığı görülmüştür. Alman tarihinin Ortaçağ'dan başlayarak 19.yy.'a kadar yapılan okumada dilin hangi yaklaşımlar ve çabaların sonucunda merkeze yerleştiği ve dil milliyetçiliği/ulusçuluğu söylemini destekleyecek şekilde ulusal kimliğin temel karakteristiği olarak öne çıktığı ele alınmıştır.

Kaynakça

- Ahlzweig, K. (1997). *Muttersprache Deutsch-Deutsches Vaterland?. Über Muttersprachen und Vaterländer: Zur Entwicklung von Standardsprachen und Nationen in Europa*. Yay. Haz. Gerd Hentschel. Frankfurt a. Main, s. 19-34.
- Anderson, B. (2004). *Hayali cemaatler*. çev. İskender Savaşır. 3. bs., İstanbul: Metis Yayınları.
- Bahr, E. (2000). Goethe's Concept of 'Volk' and His Disagreement with the Contemporary Discourse from Herder to Fichte. *Searching for Common Ground: Diskurse zur deutschen Identität 1750-1871*. Yay. Haz. Nicholas Vazsonyi. Köln, Weimar, Viyana: Böhlau Yay., s. 127-140.
- Bernal, M. (1998). *Kara atena: eski yunanistan uydurmacası nasıl imal edildi? 1785-1985*, çev. Özcan Buze, İstanbul: Kaynak Yayınları.
- Ehlers, J. (1989). Die deutsche Nation des Mittelalters als Gegenstand der Forschung. *Ansätze und Diskontinuität Deutscher Nationenbildung im Mittelalter*. Yay. Haz. Joachim Ehlers, Jan Thorbecke Yay., s. 11-58.
- Fulbrook, M. (2018). *Almanya'nın kısa tarihi*. çev. Sabri Gürses. 4. bs., Boğaziçi Üniversitesi Yayınları: İstanbul.
- Gardt, A. (1994). *Sprachreflexion in Barok und Frühaufklärung: Entwürfe von Böhme bis Leibniz*. Berlin, New York: de Gruyter.
- Gardt, A. (1999a). *Geschichte der Sprachwissenschaft in Deutschland: vom Mittelalter bis ins 20. Jahrhundert*. Berlin, New York: de Gruyter.
- Gardt, A. (1999b). Sprachpatriotismus und Sprachnationalismus: Versuch einer historisch-systematischen Bstimmung am Beispiel des Deutschen. *177 Sprachgeschichte als Kulturgeschichte*. Yay. Haz. Gardt, A./Hass-Zumkehr, Ulrike/Roelcke, Thorsten. Berlin, New York: de Gruyter, s. 89-113.
- Gardt, A. (2004). Die deutsche Sprache als Medium kultureller Identitätskonstruktion. *Kulturelle Orientierung um 1700: Traditionen, Programme, konzeptionelle Vielfalt*. Yay. Haz. S. Heudecker, D. Niefanger, J. Wesche. Tübingen: Niemeyer Yay., s. 31-46.
- Gellner, E. (1992). *Uluslar ve ulusçuluk*. çev. Büşra Ersanlı Behar, Günay Göksu Özdoğan. İstanbul: İnsan Yayınları.
- Hawes, J. (2019). *Kısa Almanya tarihi*. çev. Yavuz Alogan. 2. bs., İstanbul: Say Yayınları.
- Herder, J.-G. (1967). *Auch eine Philosophie der Geschichte zur Bildung der Menschheit*. Frankfurt a. Main: Suhrkamp.
- Hobsbawn, E.-J. (1995). *Milletler ve milliyetçilik: 1780'den günümüze program, mit, gerçeklik*. çev. Osman Akınhay. 3. bs., İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Hoffmeister, G. (1990). *Deutsche und Europäische Romantik*. Stuttgart: Metzler.
- Jakobs, H. (2000). Diot und Sprache: Deutsch im Verband der Frankenreiche (8. bis frühes 11 Jahrhundert). *Nation und Sprache: Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, Yay. Haz. Andreas Gardt. Berlin, New York: de Gruyter, s. 7-46.
- James, H. (1999). *Alman kimliği: 1770'den bugüne*. çev. İsmail Türkmen. İstanbul: Kızılelma Yayıncılık.
- Kirkness, A. (1975a). *Zur deutschen Sprachreinigung im Deutschen 1789- 1871: Eine historische Dokumentation*, Tübingen: TBL Yayınları, Cilt 1.

- Kirkness, A. (1975a). *Zur deutschen Sprachreinigung im Deutschen 1789- 1871: Eine historische Dokumentation*, Tübingen: TBL Yayınları, Cilt 2.
- Knape, J. (2000). Humanismus, Reformation, deutsche Sprache und Nation. *Nation und Sprache: Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*. Yay. Haz. Andreas Gardt. Berlin, New York: de Gruyter, s. 103-138.
- Daldeniz Baysan, Elif/ Ekin Ekan, Nihal (2022): Kavramların Yolculuğu, yay. haz. Kurultay, T / Tükel Kanra, Yeşim, İstanbul: Metis Yayınları.
- Plessner, H. (1969). *Die Verspätete Nation*, 5. bs., Stuttgart, Berlin, Köln, Mainz: Kohlhammer.
- Pohl, W. (2000). *Die Germanen*, Mühni: R. Oldenbourg Yayınları.
- Sandkühler, H.-J. (Yay. Haz.) (2005). *Handbuch Deutscher Idealismus*. Stuttgart, Weimar: Metzler.
- Schnell, R. (1989). Deutsche Literatur und deutsches Nationsbewußtsein im Spätmittelalter und Früher Neuzeit. *Ansätze und Diskontinuität Deutscher Nationenbildung im Mittelalter*. Yay. Haz. Joachim Ehlers. Thorbecke Yay., s. 247-319.
- Schultze, H. (2005). Avrupa'da ulus ve devlet. çev. Timuçin Binder. İstanbul: Literatür Yayınları.
- Stukenbrock, A. (2005). *Sprachnationalismus: Sprachreflexion als Medium kollektiver Identitätsstiftung in Deutschland (1617-1945)*. Berlin /New York: de Gruyter (Studia Linguistica Germanica 74).
- Thomas, H. (2000). Sprache und Nation: Zur Geschichte des Wortes deutsch vom Ende des 11. bis zur Mitte des 15. Jahrhunderts. *Nation und Sprache: Die Diskussion ihres Verhältnisses in Geschichte und Gegenwart*, Yay. Haz. Andreas Gardt. Berlin, New York: de Gruyter, s. 47-101.
- Tükel Kılıç, Y. (2008). Alman ulusçuluğunun dil merkezli inşası: Düşünsel bir model olarak alman ulusçuluğuna dışarıdan bir bakış. Danışmanlar: Prof. Dr. Turgay Kurultay, Prof. Dr. Zeynep Sayın. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Batı Dilleri ve Edebiyatları Ana Bilim Dalı Alman Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı.
- Wiesinger, P. (1989). Regional und überregional Sprachausformung im Deutschen von 12. und 15. Jahrhundert unter dem Aspekt der Nationenbildung. *Ansätze und Diskontinuität: Deutscher Nationenbildung im Mittelalter*. Thorbecke Yay., s. 321-343.